

K NĚKTERÝM OTÁZKÁM VYSOKOŠKOLSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ UČITELŮ V JIHOČESKÉM REGIONU

MIROSLAV SOMR

V Jihočeském přehledu (III.1926) v odpovědi na otázky o významu regionalismu A.M. Piša napsal, že „...regionalismus není výlučnou otázkou toho nebo onoho kraje, nýbrž je otázkou celostátní. Značí praktické vtělení decentralismu proti tendencím centralizačním, které působí tím škodlivěji, čím jsou svůdnější.“ (Tamtéž, str. 12).

Po vzniku samostatné republiky to byl právě regionalistický ruch, který mimo množství svých specifických krajinských problémů a potřeb přivedl jihočeský region od historických retrospektivností ke kulturně společenským a hospodářským vizím, k realistickým pohledům potřeb tehdejší přítomnosti.

Jihočeské krajinské hnutí se přesunulo z Písku do Českých Budějovicích, kde v čele mladých a nadšených pracovníků stanul prof. Lomský. Zde také začíná vycházet krajinská revue Jihočeský přehled, živě dokumentující dění této zamyšlené země. Dalším úspěchem té doby bylo založení sdružení Hospodářských pracovníků „Národohospodářský sbor Jihočeský“, v němž působila řada jihočeských hospodářských odborníků.

K mnoha iniciativám patří bezesporu i akademický spolek Prácheň, ve kterém kromě prof. P.M. Haškovce pracovali i další významné osobnosti (Chalupný, Holeček, Herben). Velkolepý projekt přednášek o jihočeském regionalismu byl dílem K. Laudy. Na sjezdu jihočeského studentstva v září 1919 v Horažďovicích byl program českého regionalismu rozšířen i na otázky a zájmy mimoliterární a bylo metodicky koncipováno jeho široké, kulturně společenské zaměření.

Právě z těchto tradic vyrůstá úsilí jihočeského učitelstva o vysokoškolské vzdělání, činnost významných postav pedagogického novátorství, reformní úsilí o nové pojetí školského vzdělávání, o jeho humanizaci a laicizaci.

Regionalismus znamenal v tomto pojetí jednotu, decentralizovanou produktivnost. Již v citované anketě o regionalismu (odpovědi A.M. Piši), používá v záhlaví své statě J. Štěpánek slova E. Clématala: „Le regionalisme, c'est l'organisation de la démocratie“.

Tímto demokratickým prvkem se mohl regionalismus plně uplatnit ve školské oblasti, které byly vlastní humanistické tradice Komenského pojetí výchovy. Byl inspirativním zdrojem pro vymanění se ze ztrnulých schémat a pozůstatků c.k. rakouského školského systému.

V duchu regionalismu, který Josef Kožíšek vzletně uvádí jako potřebu „pěstovat vedle duše české jemný odstín duše kraje“, se v regionálním tisku rozvíjí diskuse o nutnosti vysokoškolských učilišť nejen v jihočeské metropoli, ale i v Táboře, kde existovala hospodářská akademie.

Královská česká akademie hospodářská v Táboře, vedle českobudějovického biskupského semináře, byla po dvouletém filozofickém studiu založená v Českých Budějovicích v roce 1803 další neúplnou vysokou školou v jižních Čechách. Měla svůj význam mezinárodní a v roce 1909 měla 120-200 posluchačů, z nichž velkou část, téměř 40% tvořili cizinci ze slovanských zemí (Bulhaři, Poláci, Rusové, Jugoslávci). Až do roku 1906 - tedy do zřízení zemědělského odboru při Vysokém učení technickém, měla tábořská hospodářská akademie vedoucí postavení v českém zemědělském školství. Po zřízení vysoké školy zemědělské v Brně v roce 1919, byla však zrušena. Touto poznámkou chci dokumentovat, nebo přesněji řečeno připomenout fakt, že jihočeské zemědělské školství má svou slavnou tradici na kterou, vznikem zemědělské fakulty, zcela logicky navázalo.

Vrátím se však k meritu věci. V Pedagogických rozhledech v roce 1908 (XXI, roč., str. 405) se připomíná vzájemná návaznost již zmiňovaného zemědělského vzdělání v souvislosti „...s potřebným vzděláním hospodářským...“ pro kandidáty obecných škol, kteří by po absolvování jednoročního hospodářského kursu získali rovnoprávné vzdělání učitelům škol měšťanských s právem vyučovat na pokračovacích školách hospodářských. V regionálním tisku se však stále výrazněji objevují názory, ve druhé polovině dvacátých let, požadující zřízení vysokoškolského pedagogického učiliště v jihočeské metropoli. Josef Lomský v Jihočeském přehledu v roce 1926 (roč. I č. 2 str. 48) formuluje tento požadavek zcela v duchu moderního chápání regionalismu a širokého vědeckého dosahu jeho naplnění. „Bude-li otázka vysokoškolského vzdělání učitelů řešena ve formě vědeckých akademií pedagogických, na nichž by nutně profesori pracovali, bude to jediná možnost, jak jižní Čechy mohou dostat vysokou školu a tím se stát centrem vědecké práce.“ Lomský chápal tento požadavek, jak již bylo naznačeno v širším kontextu tzn. reforma učitelského vzdělání měla přivést do našeho regionu i vědecké pracovníky, rozvoj vědeckého života a vědeckých institucí. Snaha po vytvoření kulturních center mimo velká města však byla, jak ukázal čas, stejně vysněná jako vzdálená.

Deset let po známé kdyňské anketě o regionalismu, kde je tento problém spojován s požadavkem vzniku učitelských akademií, objevuje se v roce 1937 návrh Otokara Chlupa, který situuje jejich působení opět do velkých center (Praha, Brno, Olomouc, Bratislava a Košice).

Tento názor O. Chlupa označuje prof. J. Lomský jako „centralismus non plus ultra“. Ve své studii K úsilí jihočeského učitelstva o vysokoškolské vzdělání připomíná Oldřich Vančata (České Budějovice 1969, str. 17) „...je tedy vidět, že při prosazování návrhů na zřízení pedagogického učiliště na vysokoškolské úrovni v Českých Budějovicích hrál významnou roli také regionalismus, hnutí opomíjených a zaostávajících jižních Čechů za první republiky obzvláště silné“. Jaký tedy byl tehdejší stav učitelského vzdělávání na jihu Čech? V meziválečném období se mohli budoucí učitelé vzdělávat v rámci českobudějovického okresu na pěti učitelských ústavech. Mezi ně patřil jeden německý a čtyři české. Státní německý koedukační ústav, který byl umístěn v Jeronýmově ulici č. 12 a byl založen roku 1848 (2. října). Ten byl od roku 1869 organizován jako čistě německý a počet českých studentů se neustále snižoval. Od roku 1910 na něm již nestudoval žádný český posluchač. V roce 1920 vzniká nový koedukační ústav „Deutsche stats Lehrerbildungsanstalt mit Koedukation in B. Budweis“. Po Mnichovu byl z popudu Němců uzavřen a v listopadu 1933 byly zřízeny dva nové učitelské ústavy v Prachaticích a v Českém Krumlově. Po 15. březnu 1939 byl českobudějovický německý učitelský ústav dne 16. srpna t.r., znovu obnoven.

Český státní koedukační učitelský ústav měl svoje sídlo v ul. Matice školské 217. Vznikl na popud spolku „Matice české“, protože po roce 1870 museli všichni čeští kandidáti opustit německý ústav a odejít studovat do Soběslavi. Založení českého učitelského ústavu však nebyla tak jednoduché, jak se zdálo. Žádost o jeho zřízení byla v roce 1896 zamítnuta a ústav byl místo v Českých Budějovicích zřízen ve východních Čechách. V roce třicátého třetího trvání spolku Matice školské, podal jeho starosta dr. August Zátka návrh na zřízení českého učitelského ústavu. 11. srpna 1905 ministerstvo jeho zřízení schválilo včetně předloženého organizačního statutu. Od 1. ledna 1914 převzal ústav československý stát a od školního roku 1919-20 byla na něm zavedena koedukace a k tomuto datu došlo k přejmenování, tak, jak jsem uvedl v jeho stručné historii.

Dalšími třemi učitelskými ústavami byl Řádový československý ženský učitelský ústav kongregace sester Nejsvětější svátosti a s ním spojený Řádový československý ženský ústav ke vzdělávání učitelek mateřských škol, dále Řádový ženský učitelský

ústav u sv. Josefa kongregace Školských sester de Notre Dame a Spolkový československý učitelský ústav pro vzdělávání učitelek domácích nauk.

Tento stručný výčet měl pouze připomenout, že cesta od stavovsky ohraničeného, k plnohodnotnému vysokoškolskému pojetí učitelské přípravy, byla ještě stále svízelná a v horizontu doby téměř nepřekročitelná. K počtě jihočeského učitelstva, stejně jako československé učitelské obce, slouží jejich snaha po pojetí vzdělání v humanistickém duchu. Při návštěvě mladých učitelů u prezidenta republiky, jim T.G. Masaryk adresoval toto poselství: „Sebevzdělání je vlastnost mravní, je doznání, že mi něco schází. Jdu za tím k pramenům, ke knihám, přednáškám... Věda, vzdělanost se stále zdokonalují a rostou. ...Jde tu o vnitřní potřebu duchovní, která nás nutí se nezastavit. Sebevzdělání je mravní povinnost a ctnost.“

Snahy po vysokoškolském vzdělávání nabývaly nejprve podobu univerzitních extenzí a prázdninových kursů. V jižních Čechách se konaly ve dvou střediscích, v Táboře a v Českých Budějovicích. Například od 19. do 31. července byly pořádány „Sedmé vysokoškolské kursy učitelské v Táboře“, jejichž rozmanitá témata přinášela široký vzhled do problematiky vědních oblastí a obohacovala učitelstvo o obecné zkušenosti významných vysokoškolských pedagogů, kteří na tomto setkání přednášeli. Na další extenzi, pořádané u příležitosti 10. výročí vzniku československé republiky ve dnech 1. a 6. července se objevují jména, která jsou učitelské veřejnosti dodnes známá: Bláha, Chlup, Příhoda, Rádl atd. Rovněž v Českých Budějovicích si pořádání univerzitních extenzí vytvořilo bohatou tradici. V březnu a dubnu 1922 byl uspořádán pro širší veřejnost, tedy nejen učitelskou, kurs pod názvem „Úvod do filozofie“. O dva roky později následovala extenze zaměřená na dějiny umění. V roce 1935 se konal v Českém Krumlově 3. seminář Svazu českého učitelstva státních škol v ČSR. Po úvodní přednášce senátorky F. Plamínkové Demokracie jako forma budoucnosti, byly přednášky vysokoškolských pedagogů monotematicky věnovány otázkám nacionalismu ve sférách vědeckého, kulturního a společenského života. Bechyňské setkání v srpnu 1932 bylo uspořádáno z podnětu brněnského sjezdu mladého učitelstva. 256 mladých učitelů vyslechlo vedle přednášky Fr. Götze na téma Vývojové perspektivy nové české poezie řadu dalších odborných vystoupení, ze kterých chceme připomenout Příhodovu extenzi Jak reformovat naše národní školství.

V historii tohoto období je aktivita učitelských a vzdělávacích spolků hodnocena, z hlediska vědecké náročnosti, rozdílně. Zejména se jí vytýká určitá nesoustavnost, nebo nahodilost. Bezesporu to však je cesta k oné požadované soustavnosti, k perspektivnosti, která vystupuje z této jednostrannosti do všeobecného požadavku

institucionální rovnocennosti učitelského vzdělávání v rámci existujícího vysokoškolského studia. Další etapu jeho obecného vývoje charakterizuje již citovaný dlouholetý pedagog naší učitelské fakulty O. Vančata: „A právě takovou trvalou institucí, která byla ovšem stále ještě svépomocnou záležitostí stavovského snažení našeho učitelstva, jež připravovala cestu vysokoškolského vzdělání pro všechny učitele, byla Škola vysokých studií pedagogických.“ (cit. d. str. 27). Podrobně je celostátním otázkám a snahám o vysokoškolské vzdělání věnována publikace Vladimíra Krejčího. V tomto stručném připomenutí se budu i nadále věnovat těmto otázkám v rámci jihočeského regionu. První pobočka ŠVSP byla 19. listopadu 1938 otevřena v Táboře a jejího slavnostního zahájení se zúčastnil Václav Příhoda. Druhou expoziturou byla pobočka v Českých Budějovicích (byla otevřena 12. února 1939). Slavnostní otevření se konalo v přednáškové síni v Riegerově ulici a jak uvedly Jihočeské listy, stal se tento akt mimořádnou událostí celokrajského významu. Autor této statě Josef Lomský považoval tuto událost jen za předstupeň k plnému docenění významu jihočeské metropole pro rozvoj vzdělanosti v jihočeském regionu. České Budějovice byly nejrozvinutějším střediskem kulturního dění, s rozsáhlým potencionálem knihovního fondu, s možností vytvoření centrální vědecké knihovny s akcentem na pedagogické obory. Pobočka pořádala pravidelně čtrnáctidenní přednášky, po celou sobotu a v neděli dopoledne. Přednostou pobočky byl univ. doc. dr. Stanislav Velinský, který také přednášel pedagogickou psychologii. Obsahem dalších přednášek byla biologie dítěte, filozofie výchovy, pedagogická sociologie, obecná pedagogika, oblast školských aktualit a problematika školských reforem, psychologie učení, didaktika moderní školy s didaktickým seminářem atd.

Uzavření vysokých škol 17. listopadu 1939 se dotklo i obou jihočeských poboček ŠVSP.

Na progresivní tradice ŠVSP navázala svými přednáškami další svépomocná instituce Vysoká škola pedagogická 20. října 1945, která pořádala svoje přednášky rovněž v sobotu a v neděli. Tento usilovný proces o vysokoškolské vzdělávání byl na území jižních Čech dovršen 10. prosince 1948 založenou pobočkou PF UK, Pedagogickou fakultou v Českých Budějovicích, která letos oslaví 50. výročí svého vzniku. Etapy jejího vývoje nesou znaky školských reforem, které se většinou negativně dotýkaly i učitelské přípravy.

K těmto otázkám chci věnovat několik obecných poznámek. Vznik Pedagogických institutů jako krajských zařízení byl bezesporu krokem zpět. Odloučení se od lůna univerzity přinášelo s sebou řadu problémů a vše se vlastně podřídilo zákonu

poptávky, přesněji řečeno momentálními potřebami učitelů, převážně v jihočeském regionu. Znovuzřízení samostatných Pedagogických fakult bylo signálem k transformaci učitelského vzdělávání v plně hodnotné vysokoškolské studium.

Českobudějovická fakulta přesahovala postupně velmi výrazně zájmem posluchačů hranice regionu a zasahovala do oblastí hlavního města Prahy, Středočeského, Západočeského, ale i Severočeského kraje, odkud budoucí učitelé nejen přicházeli, ale kam se i vraceli.

Za největší pozitivum považuji fakt, že byla zajištěna téměř 100% kvalifikovanost v našem kraji a fakulta velmi pružně reagovala na potřeby školství uměleckého, zřízením studia pro umělecké školství. Po roce 1976 dochází k promyšlenému zvyšování kvalifikační struktury pedagogického sboru, kde postupně fakulta zaujala jedno z předních míst v tehdejší ČSR. Nástup mladých učitelů sebou přinášel ovšem problémy jejich předcházející praxe a nutnost řešit těsnější propojení se sítí cvičných škol. Snahy o metodické soustředění postupů narážely mnohdy na neochotu školských úřadů řešit obsazení cvičných škol a uvádějících učitelů z objektivně pedagogických hledisek.

Vznik Jihočeské univerzity přinesl podstatnou změnu do postavení jak obou tradičních fakult, pedagogické a zemědělské, tak i do užšího propojení s ústavy Akademie věd, ale také zvýšení prestiže významu vzdělání, které dostalo nový, progresivní, vědecko pedagogický charakter. Fakulta nastoupila cestu přípravy vědeckého učitele a sama musela řešit a řeší vlastní potřeby zvyšování vědeckého růstu mladých vysokoškolských pedagogů. Vědecká obměna znovu nastoluje otázku dne, zda centralizační snahy pojmout do kompetencí výlučnosti vědecké přípravy na tradičních univerzitách je onou jedinečnou možnou cestou. Propojení vědeckých kapacit Jihočeské univerzity, kooperace této oblasti přípravy na základě užší spolupráce stávajících pedagogických fakult v ČR, znovuoživení některých zahraničních kontaktů a navazování další mezinárodní spolupráce, to jsou některé možnosti nově pojaté, široce koncipované, přesahující úzký rámec profesního zaměření, koncepce studia na Pedagogické fakultě.

Úloha výchovy vzdělání získává stále větší význam v celosvětovém měřítku. Podle reprezentativních výzkumů je považována, ovšem ne všude, za faktor mohutnosti a prosperit země. Znovu vynořila ona krásná myšlenka a vize latinsko-amerického spisovatele, pedagoga a prezidenta Argentinské republiky Sarmienta „Gobernar se educar“ (Vládnout znamená vychovávat).

Na počátku našeho století známá švédská pedagožka Ellen Keyová, přisoudila jeho historickému poslání velmi ušlechtilou úlohu, nazvala ho „stoletím dítěte“. Jakou úlohu příštím století vymezí dnešní generace. Dovolte mi, abych se opět jen stručně vrátil k dějinnému poučení, pokud neustále platí, že historie je učitelkou života (bona magistra vitae).

Vyvarování se neuvážených jednostranností je varováním a návodem dalšího našeho rozhodování. Budeme-li společenský pokrok chápat ve smyslu čistě ekonomickém, tzn. bez ohledu na lidské, nebo jinak řečeno mimoekonomické hodnoty, pak půjdeme cestou, které je ve španělštině výstižně označována termínem „desarrolismo“. Nebo půjdeme cestou orientace na humánní, lidské hodnoty, tou cestou, kterou naznačil J.A. Komenský, kdy vzdělání zaručuje člověku učenou moudrost a moudrou zkušenost. Přál bych naši Pedagogické fakultě a všem učitelům, aby ve svém výchovném úsilí naplňovala slova učitele národů (a to nebyl jen uctivě krásný přídomek). „Naši učitelé musí být přesvědčení, že jsou na vysokém stupni důstojnosti a že jim byl svěřen vznešený úřad, nad nějž není pod sluncem většího.“

Tento ideál je natolik reálný, nakolik je potřeba vzdělání společensky uznávána jako nejperspektivnější investice lidské existence. Cesta od subjektivních přání, od šerosvitu pravdy a klamu k objektivnímu pohledu vědy, vědeckého výzkumu nás neustále přesvědčuje o složitosti tohoto problému, o tom, že „... der Weg der Wahrheit ist Umweg“.